

Петрова Т. О. Порушення норм термінотворення процесових прикметників у навчальних посібниках і підручниках із фітомеліорації / Т. О. Петрова // Матеріали підсумкової наукової конференції професорсько-викладацького складу, аспірантів і здобувачів Харківського національного аграрного університету ім. В. В. Докучаєва / Харьк. нац. аграр. ун-т ім. В. В. Докучаєва (м. Харків, 23–24 березня 2016). — Харків, 2016. — Ч. II. — С. 127–128.

ПОРУШЕННЯ НОРМ ТЕРМІНОТВОРЕННЯ ПРОЦЕСОВИХ ПРИКМЕТНИКІВ У НАВЧАЛЬНИХ ПОСІБНИКАХ І ПІДРУЧНИКАХ ІЗ ФІТОМЕЛІОРАЦІЇ

Петрова Т.О. – старший викладач,
кафедра української та російської мов

Сучасне термінотворення фітомеліоративних одиниць відзначається великою кількістю порушень **словотвірних норм**, що обумовлено впливом російської мови, насамперед калькуванням її словотвірних моделей. Головним завданням термінологів є звернути пильну увагу науковців на уникнення порушень термінологічної норми на всіх рівнях її реалізації. З огляду на це актуальність нашого дослідження зумовлена відсутністю аналізу термінотворення процесових прикметників у термінології фітомеліорації.

Уживання активних дієприкметників теперішнього часу із **-уч- / -юч-** суперечить особливостям української мови. Однак у навчальних виданнях початку ХХІ ст. виявляємо терміни фітомеліорації, що утворені від дієслівних основ за допомогою означених суфіксів: *дренуюче (насадження)* [2, с. 307], *кольматуючі насадження, швидкоростучі дерева, шумопоглинаючі насадження* [2, с. 175] тощо.

Різні термінознавці використовують різні підходи й подають різноманітні зразки творення найменувань за процесуальними ознаками, проте їхні погляди збігаються в тому, що в українській мові є власні ресурси для творення процесових прикметників. К. Городенська, І. Кочан, О. Кочерга, В. Пілецький, Л.Симоненко, Н. Місник, О. Тур розглядають специфіку словотворення таких прикметників за трьома групами, рекомендуючи різні словотвірні форманти:

1) призначений виконувати дію, спрямовану на інший об'єкт: суфікс **-льн-** (додається до основ на приголосний), **-ов-**, **-н-**, **-оч-**, **-ів-н-** / **-ив-н-**/, **-ч-**, **-уч-**, **-ач-** (*реєструвальний, рушійний, тяговий, орний, установчий*) [4, с. 232];

2) здатний виконувати активну дію: **-ів-н-**: від безпрефіксних дієслів недок. виду із суфіксом **-ува-**, де «**-ів-**» це трансформація суфікса основи **-ува-**, коли до нього приєднують суфікс **-н-**, *панівний, керівний* (від суфікса **-ува-** відтинаємо кінцевий голосний **а**, а звук **у** чергуємо з **і**), **-к-**, **-лив-**, **-уч-** (*в'язкий*);

3) здатність піддаватися дії (пасивну здатність). Суфікс **-н-**: а) від префіксних перех. дієслів, відтинаючи від основи суфікси **-и-**, **-а-**, **-і-**, **-ну-** (*змінний, стисний*); б) від твірної дієслівної основи із суфіксом **-ува-** відтяти кінцевий голосний **а**, відновити в усіченому суфіксі первинний голосний **о** та

додати суфікс *-н-* (*вгамовний*); *-анн-*, *-енн-* (від твірної дієслівної основи відітнути *-а-* або *-и-* – *знищений*). Якщо виходить щось немилозвучне, можна перетворити дієприкметник на прикметник, змінивши місце наголосу або дібрати видову пару й утворити від неї прикметник тощо.

Навіть вивчивши різноманіття прийомів творення віддієслівних прикметників у групах, важко виробити єдиний спосіб для кожної, тому пропонуємо дотримуватися комплексу правил: 1) насамперед залучати питомі ресурси; 2) використовувати найбільш продуктивні форманти; 3) сприяти системному словотворенню; 4) не змінювати вихідної семантики твірної одиниці; 5) дбати про милозвучність терміна й застосовувати найкращі з можливих варіантів. Ураховуючи викладені вище підходи й правила, рекомендуємо виправляти порушені норми творення процесуальних прикметників у галузевій термінології:

а) прикметники, що вказують на призначення виконувати дію, спрямовану на інший об'єкт: *водорегулюючі берегозакріплюючі смуги* [2, с. 132] – *водорегулювальні берегозакріплювальні смуги* тощо;

б) прикметники, що вказують на здатність виконувати активну дію (окремі заміняємо синонімом): *оточуюче середовище* [2, с. 144] – *навкололишне середовище*, краще *довкілля*; *процвітаюча ценопопуляція* [3, с. 99] – *ценопопуляція, що розвивається*; *швидкоростучі породи* [3, с. 99] – *швидкорослі породи*; *сипучі піски* [3, с. 169] – *сипкі піски*; *всихаючий деревостан* [2, с. 415] – *усохлий / всохлий деревостан*, або *деревостан, що всихає*; *швидкоростучі рослини* [3, с. 259] – *швидкорослі рослини*.

До деяких віддієслівних прикметників теперішнього часу на *-чий*, що виконують роль постійної ознаки, більшість укладачів сучасних словників наукової термінології вводять до реєстру прикметники на *-уч-*, *-ач-*, оскільки неможливо до твірної основи приєднати продуктивний суфікс. Такі терміни фітомеліорації ми спробуємо вноормувати: *діючі яри* [3, с. 29] – *активні яри*, *висячий яр* [3, с. 185] – *звіслий яр*, *лежачі захисти пісків* [3, с. 185] – *горизонтальні захисти пісків*; *стоячі захисти пісків* [3, с. 185] – *вертикальні захисти пісків* [3, с. 185]; *плакучі дерева* [2, с. 105] – *повислі дере́ва*, або *дерéва зі звіслими сте́блами*; *повзучі чагарники* [2, с. 505] – *сланкі чагарники*, або *виткі чагарники*.

Отже, у сучасному науковому, навчальному й фаховому спілкуванні слід ураховувати норми термінотворення процесових прикметників, що виконують важливу роль – позначають процесуальні властивості чи ознаки об'єктів та явищ наукових досліджень. Уважаємо, що вимоги потрібно пред'являти не лише до термінів. Представники різних галузей знань і наук, автори навчальних посібників і підручників, а насамперед викладачі, повинні одночасно добре володіти культурою рідної мови, дбати про нормативне термінокористування і, головне, співпрацювати з лінгвістами-термінологами.

Список використаних джерел

1. Кочерга О. Процесові прикметники в науковій мові / О. Кочерга, В. Пілецький // Вісн. Нац. ун-ту «Львівська політехніка». — 2010. — № 676. — С. 23-25.

2. Кучерявий В.П. Фітомеліорація: навч. посіб. / В. П. Кучерявий. — Л. : Світ, 2003. — 540 с.
3. Лісові меліорації : підруч. / [О. І. Пилипенко [та ін.] ; за ред. В. Ю. Юхновського. — К. : Аграрна освіта, 2010. — 282 с.
4. Пілецький В. Сучасний український термін (проблеми збереження національно мовної самобутності) / В. Пілецький // Проблеми української термінології: вісн. Львів. ун-ту. Серія філологічна. — 2004. — Вип. 34. — Ч. I. — С. 428–437.